

УДК 159.9:004.738.5:378

Анна Мгалоблішвілі, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри теоретичної та прикладної психології НУ «Львівська Політехніка», м. Львів, Україна

ВТРАТА АВТОНОМІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ АЛГОРИТМІЗАЦІЇ ЦИФРОВОГО ПРОСТОРУ: СТУДЕНТ ЯК ОБ'ЄКТ І СУБ'ЄКТ ВПЛИВУ

Анотація. У матеріалах доповіді здійснено теоретичний аналіз проблеми втрати автономії здобувачів вищої освіти в умовах алгоритмізації цифрового простору. Розглянуто особливості функціонування молоді як об'єкта та суб'єкта цифрового впливу в сучасному інформаційному середовищі. Проаналізовано механізми алгоритмічного впливу на психіку студентської молоді, зокрема феномени «економіки уваги», дофамінових поведінкових циклів, «бульбашок фільтрів» та алгоритмічної ідентичності. Визначено психологічні ризики цифрової залежності, втрати автономії та звуження когнітивного горизонту особистості. Окрему увагу приділено проявам цифрової агентності молоді, розвитку цифрової резильєнтності, практикам цифрового опору та трансформації суб'єктності студентів в умовах війни. Обґрунтовано необхідність розвитку цифрової грамотності, критичного мислення та навичок психологічної саморегуляції у системі сучасної вищої освіти.

Ключові слова: цифрове благополуччя, алгоритмізація, цифрова автономія, студентська молодь, цифрова агентність, цифрова резильєнтність, соціальні мережі, алгоритмічна ідентичність, цифровий вплив, психологічне благополуччя.

Abstract. The conference paper presents a theoretical analysis of the problem of autonomy loss among higher education students in the context of digital space algorithmization. The study examines the characteristics of youth functioning as both objects and subjects of digital influence within the modern information environment. The mechanisms of algorithmic impact on students' psyche are analyzed, including the phenomena of the attention economy, dopamine-driven behavioral loops, filter bubbles, and algorithmic identity. Psychological risks associated with digital dependency, loss of autonomy, and narrowing of the individual's cognitive horizon are identified. Particular attention is paid to manifestations of digital agency, the development of digital resilience, practices of digital resistance, and the transformation of student subjectivity during wartime conditions. The necessity of developing digital literacy, critical thinking, and psychological self-regulation skills within the modern higher education system is substantiated.

Keywords: digital well-being, algorithmization, digital autonomy, student youth, digital agency, digital resilience, social networks, algorithmic identity, digital influence, psychological well-being.

Сучасний етап розвитку цифрового суспільства характеризується не лише технологічною трансформацією освітнього середовища, а й суттєвою зміною механізмів впливу на психіку молодшої людини. Алгоритмізація цифрового простору поступово перетворюється на один із ключових факторів формування поведінкових моделей, емоційних реакцій, інформаційних уподобань та способів самосприйняття студентської молоді. Соціальні мережі, цифрові платформи, системи рекомендацій і персоналізовані стрічки контенту вже давно перестали бути нейтральними інструментами комунікації. Вони стали активними архітекторами цифрової реальності, у межах якої відбувається формування ідентичності, мотивації, стилю мислення та психологічного благополуччя молодого покоління.

Проблема втрати автономії здобувачів вищої освіти в умовах алгоритмізації цифрового середовища сьогодні набуває особливої актуальності. Молодь є найбільш інтегрованою у цифровий простір соціальною групою, для якої онлайн-комунікація стала природною формою соціальної взаємодії, освітньої діяльності та самопрезентації. Водночас саме ця група через вікові психологічні особливості є найбільш вразливою до алгоритмічного впливу, маніпулятивних цифрових механізмів та «економіки уваги» [8].

У сучасній цифровій культурі увага людини перетворюється на стратегічний ресурс. Представники цифрових платформ та соціальних мереж використовують складні системи поведінкового прогнозування для утримання користувача в онлайн-просторі максимально тривалий час. Як зазначає Sh. Zuboff, цифровий капіталізм базується на принципі тотального збору поведінкових даних, які використовуються для прогнозування та модифікації людської поведінки [9]. У такій системі молода людина нерідко перестає бути автономним суб'єктом цифрової взаємодії та перетворюється на об'єкт алгоритмічного конструювання.

Особливу роль у цьому процесі відіграє нейропсихологічна вразливість молоді. Відповідно до моделі подвійних систем Л. Стейнберга, у юнацькому віці

емоційно-мотиваційна система розвивається швидше, ніж механізми когнітивного контролю та саморегуляції [6]. Саме тому студенти більш чутливі до систем варіативного підкріплення, які активно використовуються цифровими платформами. Непередбачуване оновлення стрічки новин, система лайків, повідомлень та рекомендацій запускають дофамінові механізми очікування винагороди, формуючи поведінкові патерни, подібні до адиктивних моделей.

Дослідження А. Alter демонструють, що цифрові інтерфейси навмисно проєктуються за принципом поведінкового захоплення уваги [1]. Молодий користувач постійно перебуває у стані очікування нової стимуляції, а механізм нескінченного скролінгу формує ефект «цифрової петлі», у якій втрачається здатність до свідомого контролю часу та власної активності. Таким чином студент стає не стільки активним користувачем цифрового простору, скільки об'єктом алгоритмічного впливу.

Одним із найбільш небезпечних наслідків алгоритмізації цифрового середовища є ерозія автономії особистості. Алгоритми персоналізованого контенту створюють так звані «бульбашки фільтрів», у межах яких людина отримує переважно ту інформацію, яка відповідає її попереднім інтересам, поведінковим реакціям або емоційним тригерам [5]. У результаті поступово звужується когнітивний горизонт особистості, знижується рівень критичного мислення та формується ілюзія самостійного вибору.

Е. Pariser зазначає, що алгоритмічні системи не просто пропонують контент, а фактично конструюють індивідуальну інформаційну реальність користувача [5]. Людина починає взаємодіяти не з об'єктивною картиною світу, а з її алгоритмічно адаптованою версією. Особливо небезпечним це є для студентської молоді, яка перебуває на етапі формування світогляду, професійної ідентичності та системи цінностей.

У сучасних умовах виникає феномен алгоритмічної ідентичності - особливого типу самосприйняття, що формується під впливом цифрових механізмів соціального відображення. Молодь дедалі частіше сприймає себе через реакції цифрової аудиторії, кількість переглядів, лайків та охоплень. Соціальні

мережі стають своєрідним «дзеркалом», яке визначає рівень соціальної значущості особистості [7].

S. Turkle наголошує, що цифрове середовище створює новий тип залежності від зовнішнього схвалення, коли внутрішня самооцінка починає підмінятися алгоритмічною оцінкою популярності [7]. Для студентської молоді це може супроводжуватися підвищеною тривожністю, емоційною нестабільністю, страхом соціального виключення та втратою автентичності.

Водночас молодь не є абсолютно пасивним об'єктом цифрового впливу. Попри високий рівень алгоритмічного тиску, студенти здатні проявляти цифрову агентність - активну здатність усвідомлено взаємодіяти з цифровим середовищем, використовувати його ресурси у власних цілях та формувати стратегії психологічного захисту [4].

Одним із проявів такої агентності є свідома інструменталізація алгоритмів. Сучасна молодь активно використовує механізми цифрової популярності для професійної самореалізації, побудови персонального бренду, освітнього просування та монетизації власної діяльності. Студенти навчаються адаптувати контент під алгоритмічні вимоги платформ, оптимізувати власну цифрову присутність та використовувати цифрові тренди для соціального просування.

Водночас формується і феномен цифрового опору. Молоді користувачі дедалі частіше усвідомлюють маніпулятивну природу алгоритмів та намагаються мінімізувати їхній вплив. Однією з форм такого опору є створення альтернативних акаунтів - які використовуються для комунікації у вузькому довірчому колі та дозволяють зберігати більш автентичну версію власного «Я» [3].

Крім того, молодь активно використовує практики цифрової саморегуляції: контроль екранного часу, очищення цифрового сліду, свідоме відключення сповіщень, інформаційний детокс та обмеження взаємодії з токсичним контентом. Такі стратегії свідчать про поступове формування цифрової резильєнтності - здатності особистості підтримувати психологічну стійкість у цифровому середовищі.

В умовах повномасштабного воєнного стану в Україні суб'єктність вітчизняної молоді набула унікального екзистенційного виміру. Спостерігається парадоксальна трансформація колишніх мирних «деструктивних» або пасивних практик в адаптивні копінг-стратегії та інфраструктуру виживання.

Феномен думскролінгу (хронічного гортання стрічки негативних новин), який у мирний час однозначно інтерпретувався психологами як прояв тривожної залежності та втрати контролю, в умовах війни переосмислюється як інструмент когнітивного контролю та гіперпильності [1]. Постійний моніторинг каналів у Telegram стає для студента засобом зниження екстремальної невизначеності середовища, способом символічного опанування ситуації та забезпечення базової безпеки. Месенджери починають виконувати функцію «цифрового контейнера безпеки», де реалізується потреба у горизонтальній координації, ілюзії колективного контролю та подоланні екзистенційної безпорадності.

Найвищим проявом суб'єктності є перехід від пасивного медіатравмування (споживання контенту про руйнування та смерть) до активного цифрового волонтерства. Українське студентство масово демонструє діяльнісний підхід: трансформація особистісної тривоги та люті у створення закриваючих зборів, участь у кіберобороні (DDoS-атаки, інформаційна протидія ворожій пропаганді), створення контр-наративів та координування гуманітарних місій онлайн. Цей перехід повертає особистості відчуття контролю, відновлює порушену суб'єктність та виступає потужним чинником формування психологічної стійкості.

Попри це, проблема втрати автономії в умовах алгоритмізації цифрового простору залишається надзвичайно актуальною. Основне психологічне напруження виникає у точці взаємодії трьох компонентів: алгоритму, об'єкта та суб'єкта цифрового впливу. Саме в цій системі формується складний баланс між цифровою залежністю та цифровою автономією, між маніпулятивним впливом і свідомою саморегуляцією.

Алгоритми проєктують інформаційне середовище та впливають на формування ідентичності особистості. Об'єктний вимір проявляється через втрату автономії, формування дофамінових поведінкових циклів, інформаційну залежність

та емоційне виснаження. Суб'єктний вимір пов'язаний із розвитком цифрової резильєнтності, свідомих копінг-стратегій, інформаційної гігієни та психологічної саморегуляції.

У сучасних умовах система вищої освіти повинна враховувати не лише технологічні можливості цифрового навчання, а й психологічні ризики алгоритмізованого середовища. Формування цифрової грамотності сьогодні має включати не лише технічну компетентність, а й розвиток критичного мислення, навичок цифрової саморегуляції, інформаційної безпеки та психологічної автономії.

Теоретичний аналіз проблеми свідчить, що здобувач вищої освіти в умовах сучасного алгоритмізованого цифрового простору перебуває у стані безперервного діалектичного балансування. З одного боку, як об'єкт, він піддається жорсткому нейропсихологічному захвату, дофаміновій регуляції поведінки та когнітивному обмеженню всередині «бульбашок фільтрів», що веде до ерозії автономії та заміни автентичної ідентичності алгоритмічними сурогатами. З іншого боку, як суб'єкт, студент виявляє цифрову агентність, розробляє стратегії технічного й психологічного опору алгоритмам та виявляє високий рівень резильєнтності в умовах екстремальних викликів воєнного часу.

Для системи вищої освіти цей висновок визначає необхідність радикального переосмислення підходів до психолого-педагогічного супроводу студентів. Завданням сучасного університету є не заборона цифрових технологій чи пасивна констатація «кліповості» мислення молоді, а цілеспрямоване вирощування їхньої цифрової суб'єктності. Це передбачає розвиток критичного мислення, алгоритмічної грамотності та впровадження практико-орієнтованих програм, спрямованих на подолання «парадоксу автентичності» та трансформацію деструктивних цифрових паттернів у проактивну, соціально корисну діяльність особистості.

Список використаних джерел

1. Alter A. Irresistible: The Rise of Addictive Technology and the Business of Keeping Us Hooked. New York : Penguin Press, 2017. 368 p.

2. Carr N. *The Shallows: What the Internet Is Doing to Our Brains*. New York : W. W. Norton & Company, 2020. 320 p.
3. Duffy B. E., Chan N. “You Never Really Know Who’s Looking”: Imagined Surveillance Across Social Media Platforms. *New Media & Society*. 2019. Vol. 21, № 1. P. 119–138. <https://doi.org/10.1177/1461444818791318>
4. Gonzales A. L., Hancock J. T. Mirror, Mirror on my Facebook Wall: Effects of Exposure to Facebook on Self-Esteem. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*. 2011. Vol. 14, № 1–2. P. 79–83. <https://doi.org/10.1089/cyber.2009.04>
5. Pariser E. *The Filter Bubble: What the Internet Is Hiding from You*. London : Penguin Books, 2012. 304 p.
6. Steinberg L. *Adolescence*. New York : McGraw-Hill Education, 2016. 520 p.
7. Turkle S. *Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other*. New York : Basic Books, 2017. 360 p.
8. Valkenburg P. M., Peter J. The Differential Susceptibility to Media Effects Model. *Journal of Communication*. 2013. Vol. 63, № 2. P. 221–243. <https://doi.org/10.1111/jcom.12024>
9. Zuboff S. *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*. New York : Public Affairs, 2019. 704 p.